

SON DÖNEM BAZI OSMANLI TARİHLERİNDE VE DERS KİTAPLARINDA TİMUR İMAJI

Abdülkadir ÖZCAN*

Asıl konuya girmeden önce, meseleyi iyi bir temele oturtmak için son dönem tarih yazıcılığı ve tarihçileri üzerinde etkili olan akımlar üzerinde durmakta yarar vardır.

1839 yılında ilân edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başlayan Tanzimat döneminde, sadece devlet müesseseleri değil, her alanda, bu arada siyasî ve kültürel sahalarda da önemli değişimler başladı. Daha Sultan II. Mahmud zamanında (1808-1839) Avrupa'ya gönderilen gençler, orada, yıkılmakta olan Devlet-i Aliyye'nin kurtuluşu için de çareler aramaya koyuldular ve genellikle 1789 Fransız ihtilâlinde sonra başlayan, ırka dayalı devlet kurma, yani milliyetçilik akımlarından etkilendiler.

Önce kültürel alanda başlayan Türkçülük, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren siyasî alanda da gelişmeye başladı. Bu gelişmede 1860'lı yıllardan itibaren Rusya'nın Orta Asya'da yayılmaya başlamasının; İngiltere'nin Hindistan'ı işgal etmesinin ve öteki İslâm ülkelerinin Avrupalılar'ın hakimiyeti altına girmesinin de etkisi olmuş, bu hadiseler Osmanlı kamu oyununda büyük tepkiler doğurmuştur. Böylece Osmanlı aydınları gözlerini Orta Asya tarihine ve İslâm dünyasına çevirmişlerdir. Bazı Türkistan ve Hive seyahatnameleri Osmanlı Türkçesine çevrilirken, dönemin önde gelen Türkçülerinden Ali Suavi (ö. 1878) de bu konuda bazı çalışmalar yapmıştır.

Özellikle 1908'de başlayan II. Meşrutiyet döneminde pantürkizm büyük inkişaf göstermiş, Rusya Türklerinden Yusuf Akçura (ö. 1935) gibi bazı münevverlerin Türkiye'ye gelmesinden sonra da bu gelişmeler devam etmişti. Yusuf Akçura, "Osmanlı Milleti" demekten ısrarla kaçınmış ve İslâm birliği yerine, Asya kıtasıyla Doğu Avrupa'ya yayılmış halde bulunan Türkler'in birleşmelerini yegâne kurtuluş yolu olarak görmüştür.

Böylece bu dönemde Said Halim Paşa ve Namık Kemal gibi münevverlerin temsil ettiği Osmanlıcılık ülküsünün yanında Türkçülük idealine dayanan bir

* Prof. Dr., M. S. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

tarih anlayışı da ortaya çıkmıştır. Bunda Avrupa'daki Hunlar'la, Moğollar'la ve Asya ile ilgili Türkoloji çalışmaları müessir olmuştur. Asıl adı Constantin Borzecki olan Mustafa Celaleddin Paşa, daha 1869'da İstanbul'da neşrettiği *Les Turcs anciens et modernes (Eski ve Çağdaş Türkler)* adlı Fransızca eserinde, Türkler'i batılılaşma amacına ikna için Batı medeniyetini ortaya çıkarmış olan kavimlerle Türkler'in aynı kökenden geldiğini ileri sürüyordu. Daha sonra Mustafa Kemâl Atatürk tarafından da benimsenen bu görüş, Cumhuriyet döneminin bir süre resmî tarih tezini oluşturmuş ve Güneş-Dil Teorisi'nin doğmasına sebep olmuştur. Aynı yıllarda Ali Suavi de Avrupa'da neşretmeye başladığı *Ulûm* gazetesinde Türkler'in eski bir medeniyetin temsilcisi olduklarını ve İslâm medeniyetine büyük katkıda bulduklarını ispatlamaya çalışıyordu.

Sultan II. Abdülhamid dönemi kumandanlarından olup, aynı zamanda askerî mekteplerde muallimlik ve idarecilik yapan, tarih öğretimine yenilikler getiren Süleyman Paşa (ö. 1892), yine Batılı bazı Türkologlara dayanarak İslâm öncesi Türk tarihini de ihtiva eden *Târih-i âlem* adında umumî bir tarih kaleme almıştır. Süleyman Paşa bu eserini, askerî okullarda Türkler hakkında yanlış ve yıkıcı bilgiler ihtiva eden tercümelerin okunmasını doğru bulmadığı için yazmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde yaşayan ve Cumhuriyet'in ikinci yılında ölen Ziya Gökalp'in (ö. 1924) eserlerinde, Cumhuriyet döneminin tarih görüşünün Mustafa Celaleddin Paşa'dan sonraki uğraşının izleri bulunabilir. Ünlü Fransız sosyoloğu Durkheim'in tesiriyle yola çıkan Gökalp, Türk toplumunun problemlerine yeni açıklıklar getirmiş ve Devlet-i Aliyye'deki akımları Türkleşmek, Çağdaşlaşmak, İslâmlaşmak formülüyle uzlaştırmak istemiştir. O, İslâm öncesi Türk devletlerini, Attila'yı, İslâm'ın zuhurundan sonra ise Cengiz'i ve Timur'u birer kahraman olarak görmüş ve ele almıştır.

Bu kısa girişten sonra, aşağıda Tanzimat sonrası bazı Türk tarihçilerinin, XIV. yüzyıl sonlarında büyük bir devlet, Batılılar'ın deyişiyle son büyük Bozkır İmparatorluğu'nu kuran Emîr Timur'a bakışları ve onun icraatlarını değerlendirişleri hakkında bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

Tanzimat sonrası Osmanlı tarihçilerinden olan Hekimbaşı Hayrullah Efendi (ö. 1866), *Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Tarihi* adlı 16 cüzden oluşan eseriyle geleneksel ve nakilci tarih yazıcılığından ayrılmış ilk Osmanlı tarihçilerindendir. Hayrullah Efendi her ne kadar Emîr Timur'u "Timur-ı pür-şür", "kadem-i şûm sâhibi" gibi sözlerle¹ nitelese de, Yıldırım Bayezid'le mukayese ederken, Osmanlı padişahının, "huzûzât-ı nefsâniyyeye meyl ü rağbeti cihetiyle ihtişâmât-ı zâideye" saptığını, "ta'azzum ve tevâzu arasında bir meslek-i

¹ Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Tarihi*, İstanbul, ts., V, 65, 66, 73.

garîbeye girdiğini, ıyş ü işrete ibtilâ ve inhimâkenden nâşî erkân-ı devleti kendisinden nefret ettirdiğini” belirtmekte, mağlubiyetini ise manevî bir ceza gibi görmektedir². Ankara Savaşı’ndan sonra Timur’a esir düşen Bayezid’in, rakibi tarafından ayakta karşılandığını nakleden Hayrullah Efendi, Timur’un Bayezid’e, “dünya için gam çekme. Zira Hudâ-yı müte’âl hazretlerinin katında dünyanın zerre kadar kadri olmadığı, kit’a-i kebîre-i Asya’yı seninle bana vermesinden anlaşılır ki, senin gözlerin sakat, benim ayaklarım topaldır” hitabını derceder. Hayrullah Efendi bazı tarihçilerin aksine Timur’un Bursa’daki Osmanlı hazinesini yağmalamadığını, zira hazinenin daha önce Emîr Süleyman tarafından Edirne’ye götürüldüğünü de belirtir³. Cebbar, kahhar olarak nitelediği Timur’la ilgili olayların, eski tarihçiler tarafından abartıldığı kanaatinde olan Hayrullah Efendi, onu Osmanlı’ya karşı Bizans imparatorunun kıskırttığını da öne sürer⁴. Tarihçiler tarafından pek üzerinde durulmayan bu husus, İstanbul Fatihî II. Mehmed tarafından daha XV. yüzyılda ifade edilmişti⁵. Hayrullah Efendi buna delil olarak, Bizans’a yaklaştığı halde Timur’un bu imparatorluğa ilişmemesini göstermekte, Avrupa yakasına geçmeyişi de bazı gizli anlaşmalara bağlamaktadır⁶. Yıldırım Bayezid’in Bizans imparatorundan fidye-i necat için 90 bin altın talebini, imparatorun bazı özürlerle savsaklamasını ve ufak tefek bazı hediyelerle yetinmesini ve durumdan Timur’u haberdar etmesini, Osmanlı Devleti’ne yıllık vergisini ödememesini, İstanbul’daki cami ile İslâm mahkemesini yıktırarak müslüman mahallesi sakinlerini öldürtmesini de yine aynı gerekçe ile yorumlamaya çalışır. Hayrullah Efendi, Timur’un Anadolu’ya girişinden Bizans’ın kârlı çıktığını ve bu imparatorluğun yarım asır daha yaşadığını, halbuki isteseydi Timur’un İstanbul’u alıp yağmalayabileceğini de sözlerine eklemekte, sonuç olarak Timur’un ne bizim bazı tarihçilerin yazdıkları gibi cebbar ve gaddar, ne de Çağatay ve Acem tarihçilerinin beyan ettikleri gibi kerîm ve halîm olmadığını, zira tarihçilerin bazısının garazkâr, bazısının da dalkavuk olduğunu; Emîr Timur’un ulemaya rağbetinin bir kadirşinaslık olduğunu, kendisinin büyük bir askerî dehâya sahip bulunduğunu da söylemekten kendini alamazsa da, sözlerini, “Yıldırım mahvoldu, Timur kaldıysa da, Osmanlı Devleti pâyidâr, Timurlu Devleti ise çok geçmeden parçalandı” şeklinde bitirmektedir.

Geçen asrın en dikkate değer sentezci tarihçilerinden olan Mustafa Nuri Paşa (ö. 1890) *Netâyicü’l-vukuât* adlı eserinde, sadece siyasî olayları

² *Aynı eser*, V, 68, 69.

³ *Aynı eser*, V, 73.

⁴ *Aynı eser*, V, 80.

⁵ Kritovulos, *Târih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni* (trc. Karolidi), İstanbul 1328, s. 24 vd.

⁶ Hayrullah Efendi, *aynı eser*, V, 81, 84.

nakletmekle yetinmemiş, hadiselerin sebep-sonuç münasebetleri üzerinde durmuş ve ayrıca devletin idarî, malî, askerî yapısına da temas etmiştir. Mustafa Nuri Paşa, “kan dökücü, tahripkâr” olarak nitelediği Timur’un Anadolu’ya gelmesine Yıldırım Bayezid’in Anadolu beyliklerini sür’atle ortadan kaldırmasının sebep olduğunu, ancak onun bir bozkır hükümdarı olduğundan, denizi geçemeyip Rumeli’ye el atmadığını ve Bizans imparatorunun gönderdiği hediyelerle yetindiğini, Yıldırım’ın oğullarından Çelebi Mehmed’i damat edinmek istediğini, fakat Osmanlı şehzadesinin bir tuzak olabileceği endişesiyle onun davetine gitmediğini, Timur’un Anadolu’yu karışıklıklar içinde bıraktığını ve özellikle Osmanlı şehzadelerinin birbirleriyle kıyasıya mücadele ettiklerini, İstanbul’un fethinin 52 yıl geciktiğini, Şah İsmail’in de Timur’u örnek alarak Anadolu’yu Üsküdar’a kadar istilâ etmek istediğini belirtir. Daha sonra Mustafa Nuri Paşa, her şerde bir hayır bulunduğu gerekçesiyle Timur hadisesinin de Osmanlı Devletinin uyanmasına ve yenilenmesine yol açtığını, böylece Yıldırım Bayezid zamanında süslenmeye, oyun ve eğlenceye olan düşkünlüğün önüne geçildiğini ilâve eder. Yavuz Sultan Selim’in vezirlerinden Pîrî Mehmed Paşa tarafından Timur’un cihangir olarak nitelendiğini yazan Nuri Paşa, Timur hadisesinin daha sonraki yıllarda da unutulmadığını, Yavuz Sultan Selim’in Süveyş Kanalı’nı açıp Hindistan seferine çıkmak istediğini de belirtir⁷. Ancak, 1514’te Çaldıran zaferini müteakip Tebriz’e girdiğinde Yavuz’un, Timur’un torunlarından Bediüzzaman Mirza’ya çok saygılı davrandığı, kendisine günde 1000 akçe tahsisat ayırarak İstanbul’a getirttiği, hatta tahtına oturtacağı va’dinde bulunduğu burada hemen hatırlatılmalıdır⁸. Bununla birlikte Netâyicü’l-vukuât’ın dördüncü cildini neşreden Mehmed Galib, bu cildin sonunda, bazı hususlarda ifrat edildiğini, özellikle Timur’la Yıldırım arasındaki savaşta sert ifadeler kullanıldığını itiraf etmiş ve okuyuculardan itizarda bulunmuştur⁹.

Yine geçen asrın fikir ve devlet adamlarından olan ve Osmanlı Türkiyesi’nde ilmî Türkçülüğün kurucularından kabul edilen Ahmed Vefik Paşa (ö. 1891) Türkler’in tarihinin Osmanlı’dan ibaret olmadığını, Osmanlılar’ın Büyük Okyanus’a kadar bütün Asya’ya dağılmış eski bir familyanın batı kolu olduğunu belirtmiş, Ebûlgazi Bahadır Han’ın *Şecere-i Türki*’sini Osmanlı Türkçesi’ne çevirmiş ve ayrıca *Lehçe-i Osmanî* adıyla Çağatayca ağırlıklı kelimeleri ihtiva eden bir lügat kitabı hazırlamıştır. Rüşdiyeler için ders kitabı olarak yazdığı *Fezleke-i Târih-i Osmanî* adlı muhtasar eserinde Emîr Timur

⁷ Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü’l-vukuât*, İstanbul 1327, I, 22 vd.

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1972, II, 269.

⁹ Mustafa Nuri Paşa, *ayn eser*, IV, 121.

hakkında görüş bildirmemiş, sadece Yıldırım'ın, esir düşünce Timur'dan riayet gördüğünü ve na'sını Bursa'ya gönderttiğini belirtmekle yetinmiştir¹⁰.

Geçen asrın en büyük tarihçisi kabul edilen, aynı zamanda büyük bir İslâm hukukçusu ve devlet adamı olan Ahmed Cevdet Paşa (ö. 1895) ise *Tarih-i Cevdet* adıyla bilinen eserinde, “Yıldırım'ın saltanatının son zamanlarında ıyş ü işret, ihtişâm ve sefahet gibi, ilerlemeye mâni haletler ortaya çıktığını, Timur'un da kalabalık bir orduyla Anadolu'ya girerek Osmanlı ordusunu mağlup, padişahı esir ettiğini yazdıktan sonra, bundan en çok Avrupa devletlerinin sevdiğini, hatta Fransa kralının Timur'un zaferini tebrik ettiğini, Timur'un da ona gönderdiği mektupta, “bizim ve sizin düşmanlarınızı muzmahil eyledim” dediğini belirtmiş, mektubun suretini de vermiştir¹¹.

Son dönemin büyük dilcilerinden ve ansiklopedistlerinden Şemseddin Sâmî Bey (ö. 1904) *Kamusü'l-a'lâm* adlı altı ciltlik eserinde Emîr Timur hakkında, “dünyanın en büyük cihangirlerinden, fetihleriyle, zulümleriyle ünlü, fetihleri âlem-i İslâm için musîbet olmuş, fakat ilme ve âlimlere saygılı, Semerkand'ı medreseler ve kütüphanelerle donatmış, örfî kanunları *Tüzükât* adı altında toplatmış ve otobiyografisi bulunan biri” şeklinde ifadeler kullanmaktadır¹².

II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet dönemi sadrazamlarından olup, aynı zamanda *Târih-i Siyâsî-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye* adlı eserin müellifi olan Kâmil Paşa (ö. 1913) Yıldırım'ın sayıca çok üstün olan Timur ordusuyla meydan muharebesine girişini eleştirmekte, dağ ve derbend cengleriyle onu usandırma fikrinde bulunan Veziriâzam Çandarlı Ali Paşa'yı ve devlet erkânını dinlememekle itham etmektedir. Kâmil Paşa, Osmanlı padişahının Timur tarafından hürmetle karşılandığını, beraberindeki Şehzâde Musa'ya hil'at giydirdiğini ve na'sını Bursa'ya göndererek orada defnine müsaade ettiğini yazmaktadır. Kâmil Paşa ayrıca Emîr Timur'dan, “iri başlı, hilkatlen ak saçlı, geniş alınlı, vakur, kulaklarına inci takan, doğru sözlü, yalan ve dalkavukluğu sevmeyen, ulemaya saygılı, şuaradan hoşlanmayan, verdiği karardan dönmeyen, tek eğlencesi satranç olan casusluktan çok iyi yararlanan biri olarak bahsetmektedir¹³.

Asıl ilmî tarih çalışmalarının, kültürel ve siyasî Türkçülük hareketine bağlı olarak 1908 yılından sonra başladığı söylenebilir. Muallim, gazeteci, romancı, tenkitçi ve piyes yazarı olan Mizancı Murad Bey (ö. 1914), tarihle de meşgul olmuş ve *Târih-i Ebülfâruk* adlı yedi ciltlik eserinde Osmanlı tarihinin felsefesini

¹⁰ Ahmed Vefik Paşa, *Fezleke-i Târih-i Osmanî*, İstanbul, ts., s. 13.

¹¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Târih*, İstanbul 1309, I, 36, 347.

¹² Şemseddin Sâmî, *Kamusü'l-a'lâm*, İstanbul, II, 1726-1727.

¹³ Kâmil Paşa, *Târih-i Siyâsî-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, İstanbul 1327, I, 43-45.

yapmaya çalışmıştır. Ancak o da ifrat-tefritlerden kurtulamamış, Mükrimin Halil Yinanç gibi Cumhuriyet dönemi tarihçilerinin büyük tenkitlerine maruz kalmıştır. Mizancı Murad Bey, Emîr Timur'la ilgili olarak özetle şunları yazmıştır: "Timurlenk cihanda misli görülmemiş bir istisna idi. Keyhusrev, İskender, Kayzer, Napolyon genel meziyetler bakımından onun yanında küçük kalırdı. O ise her cihetten bir dâhidir. Tahripte bazan Cengiz'i geride bırakmıştır. Fakat mesleğinde fazilet, ulviyet ve ahlâk-ı hasene vardır. Hissiyâtına mağlûben matlûb-ı aslîden inhiraf etmemiştir. Karar verdiği şeyi yapmaktan geri dönmezdi. Fiillerinde kuvve-i müfekkiresi hakim olmuştur. Duygu ve meyillerine mağlup olmamıştır. En mekruh vahşetleri nasıl bir soğukkanlılıkla yaparsa, en büyük bir ulvî işi de aynı tabii tavır içinde icra ederdi. Ağır, ciddî, mütefekkir, hakikatperver ve riyânın düşmanıydı. Meşhed'e (Tus) girdiğinde ilk ziyaret ettiği mezar Ebû Müslim-i Horasanî'ninki olmuştur. Halbuki orada İmam Râzi'nin, Harun Reşid'in, Nizamülmülk'ün, Nâsirüddin Tusî'nin, Firdevsî'nin mezarları da vardı. Timur bu davranışıyla Ebû Müslim'in fazilet ve hakikat namına yapılan vahşetleri ibahesini göstermek istemiş gibidir. Gerçekten vaktiyle Ebû Müslim, çığırından çıkmış olan ümmetin işlerini aslına döndürme iddiasıyla yüzbinlerce cana kıymaktan çekinmemiştir. Timur'un eseri de fesat ile kirlenmiş İslâm milletini kanla yıkamak, taze sürgünleri ifsattan korumak idi. O, kendisinin Allah indinde makbul bir insanlık hizmeti yaptığına inanmaktaydı. Emîr Timur'u Napolyon Bonapart'la kıyaslayan Murad Bey, onun Fransa hükümdarı kadar idareci olamadığını söylemekte, lâkin İskender gibi sadece tahribkâr olarak da görmemekte, islah edici olarak kabul etmektedir. Çünkü fazâhata kılıç çekerken yüzü daima fazilete dönüktü. Gerçi faaliyetlerinin neticesi maksada göre hiç bir şey hükmündedir, ancak bu netice de amacının ulviyetini imha edemez. O tahta çıkınca, dünyada hiç bir fatih ve müessisin göstermeye muvaffak olamadığı bir faaliyet izhar etmiş ve ülkesini hep büyütüştür. Timur ülkesini Batı Asya'ya doğru genişletirken Osmanlı Devleti'yle de karşı karşıya gelmiştir. Hiçbir kuvvet ve azametın varlığını çekemeyen Emîr Timur Osmanlı Devleti'ne hemen hücum etmemiştir. Bazı tarihçilerin, onun Osmanlı Devleti'nin kuvvetinden korktuğu yolundaki, şeklindeki tevillerine katılmayan Mizancı Murad Bey, Timur'un kendisini mücahid gördüğünü, Osmanlılar'ın da gazâ ve cihadla meşgul olduklarından onlara düşmanlık yapmak istemediğini belirtmektedir. Murad Bey, Yıldırım Bayezid'in yerinde dedesi Orhan Bey veya oğlu Çelebi Mehmed bulunsaydı iki devlet arasında muhabbet ve dostluk münasebetlerinin kurulabileceği kanaatini de izhar etmektedir. Zira Yıldırım, Timur'u kendisinden soğutmak için her şeyi yapmıştır. Onun düşmanlarını himaye etmiş, eski Anadolu beylerinin, babalarından miras kalan mülklerini gaspetmiş, Emîr Timur tarafından da cezalandırılmıştır". Murad Bey, Yıldırım'ın, Timur'un mektubuna

bile âdâb-ı münazaaya uygun cevap vermediğini de öne sürerek şartları Osmanlı padişahının hazırladığı kanaatini belirtmiştir¹⁴.

Askerî rüşdiye muallimlerinden Ali Cevad Bey (ö. 1914) *Mükemmel Osmanlı Tarihi* adlı ders kitabında, Ankara Savaşı'na Anadolu beyleri, Ahmed Celâyirî ve Kara Yusuf'un sebep olduğunu, Emîr Timur'un Yıldırım'a son derece iyi ve saygılı davrandığını ve teselli edici sözler söylediğini yazmaktadır¹⁵.

Yine yakın dönem tarihçilerinden Ahmed Reşid Bey *Târih-i Osmanî* adlı eserinde Emîr Timur hakkında, görünüşte ulemayı seven, hürmet eden, elinden tesbih düşmeyen, fakat gerçekte kan dökücü, ocak söndüren bir şakî ve gaddar sözlerini söylemekte ve şakavetinin en açık misali olarak da bütün mezalimini memâlik-i İslâmiyyede icra etmesini, gadrinin en büyük nümunesi olarak da müslüman kellelerinden burclar ve hisarlar yaptırmasını göstermektedir¹⁶.

Son Osmanlı vak'anüvisi olan Abdurrahman Şeref (ö. 1925) *Fezleke-i Târih-i Devlet-i Osmaniyye* adlı ders kitabında, bir yandan Timur'u "küberâ-i zaleme-i fâtilhân"dan gösterirken, Yıldırım Bayezid'i de "ya eyyühe'l-kelbi'l-akür el-Mevsûm bi't-Timur" şeklindeki hitabından dolayı zemmetmektedir. Ayrıca Timur'un elçilerine Osmanlı padişahı nezdinde yapılan davranışları yersiz bulmakta, bunların sonucu olarak Timur'un Sivas, Şam, Bagdat gibi şehirlerde tahribat yaptığını ileri sürmektedir. Yıldırım Bayezid'in, devlet ricaline muhalefet ederek savaşa girdiğini ve kendisinin mütehevvir, mağrur, şöhret ve ihtişama düşkün olduğunu söyleyen Abdurrahman Şeref Bey, onun bu tutumunun askerlere gevşeklik verdiğini, hatta Kara Tatarlar'ın bu sebepten Timur tarafına geçtiğini de söyler. Müellif devamla, Timur'un, esiri Yıldırım'a çok iyi davrandığını, hatta saltanatını iade edeceği va'dinde bulunduğunu, ancak, Ankara Savaşı'nın sonuçlarını zikrederken, yine de saltanat-ı Osmaniyye gibi mücahid bir devleti yaralamanın caiz olmadığını eklemekten kendini alamamaktadır. Timur'un deniz geçme âdeti olmadığını da söyleyen Abdurrahman Şeref, onun yaptığı müsbet iki işin Eğridir Gölü içindeki ada kalesi ile İzmir kalesini zaptetmek olduğunu belirtmektedir. Sonuçta ise Devlet-i Aliyye'nin bu mağlubiyetten, en büyük bir galebe kadar yarar gördüğünü, zira Yıldırım Bayezid zamanında devlet idaresine bozukluklar için uyarıcı bir darbe olduğunu söyleyen Abdurrahman Şeref de bazı selefleri gibi her şerde bir hayır vardır düsturunu benimsemektedir¹⁷.

¹⁴ Mizancı Murad, *Târih-i Ebülfâruk*, İstanbul 1325, I, 170 vd.

¹⁵ Ali Cevad Bey, *Mükemmel Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1317, s. 73-74.

¹⁶ Ahmed Reşid Bey, *Târih-i Osmânî*, İstanbul 1328, I, 48-49.

¹⁷ Abdurrahman Şeref, *Fezleke-i Târih-i Devlet-i Osmaniyye*, İstanbul 1315, I, 98 vd.

Ali Seydî Bey (ö. 1933) idadî mektepleri (liseler) için yazdığı *Devlet-i Osmaniyye Tarihi* adlı kitabında, Timur'u zalimlikle nitelerken, ona hararet dolu mektuplar göndererek ülkesine tecavüzüne sebep olan Osmanlı padişahını da eleştirmekten geri durmamıştır¹⁸.

Cumhuriyet dönemi tarihçilerinin Emîr Timur'a bakışları daha toleranslı ve yumuşaktır. Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı (ö. 1977) Timur'un Anadolu'ya gelip Osmanlı Devleti'ni parçalamasını, siyasetinin bir gereği olarak değerlendirmekte, fakat onu tedhişçi ve teşkilâtsiz biri olarak nitelemektedir¹⁹.

Günümüz tarihçilerinden Prof. Dr. Aydın Taneri ise, Timur ve oğullarının, Osmanoğulları'nı Batı Anadolu'da basit bir soydan gelen uc beyi olarak gördüklerini ve Cengiz soyuna bağlı olan kendilerine tâbi olmalarını istediklerini ifade etmektedir. Hatta bunun için Yıldırım Bayezid'in Mısır'daki Abbasî halifesinden "Sultanü'r-Rum" unvanını aldığını belirtmekte ve böylece meseleye bir başka açıdan yaklaşmaktadır²⁰. Gerçekten, Timur ve oğullarının tehditleri karşısında Osmanoğulları'nın XV. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, hanedanın durumunu güçlendirmek için sikkelerinin üzerine Kayı boyunun damgasını bastırmaları, II. Murad'dan (1421-1451) itibaren hanedanın soy kütüklerinin düzenlenmesi biraz da bu ihtiyaçtan kaynaklanmış olmalıdır.

Anadolu Beylikleri ve Timurlu tarihi üzerindeki çalışmalarıyla bilinen çağdaş tarihçilerden Prof. Dr. Yaşar Yücel de, iki hükümdarı kıyaslarken, 1393-1394 seferinde Timur karşısında Yıldırım'ın çok silik ve pasif kaldığı kanaatindedir²¹. 1399-1400'lerdeki ikinci Yakın-Doğu seferinde ise Yıldırım'ın Timur karşısındaki pasif ve çekingen tutumunu sürdürdüğünü belirten Yücel, rakibinin 1402 Ankara Savaşı sonunda Anadolu'yu istilâ hevesini engeleme hususunda Osmanlı padişahının hiçbir müsbet girişimde bulunmadığı sonucuna varmaktadır²².

Doğrudan Emîr Timur ve Timurlu tarihiyle ilgili çalışmaları bulunan günümüz tarihçilerinden Prof. Dr. İsmail Aka ise, Timur'un eski Türk ve Moğol geleneklerine bağlı bir müslüman olduğunu, Moğollar'daki, gökte tek güneş ve ay varken yerde de tek hakim olmalı, Tanrı nasıl tek ise Sultanın da bir olması gerektiği düsturunu benimsediğini, bunu gerçekleştirmek için de hayatı boyunca doğuya, batıya, kuzeye ve güneye seferler düzenlediğini belirtmektedir. Onu Cengiz Han'la kıyaslayan Aka, Timur'un Cengiz kadar şanslı olmadığını, zira

¹⁸ Ali Seydî Bey, *Devlet-i Osmaniyye Tarihi*, İstanbul 1329, I, 103, 114.

¹⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1972, I, 326 vd.

²⁰ Aydın Taneri, *Türk Devlet Geleneği*, Ankara 1975, 35-36, 139.

²¹ Yaşar Yücel, *Timur'un Dış Politikasında Türkiye ve Yakın-doğu (1393-1402)*, Ankara 1980, 25.

²² *Aynı eser*, 70, 93, 94.

vasiyetinin bile yerine getirilmediğini ve kurduğu devletin, ölümünden sonra fazla yaşamadığını, hep taht mücadelelerine sahne olduğunu, ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen Timurlu Devleti'nde kültür, sanat ve ilim bakımından önemli gelişmelerin bulunduğunu belirtmektedir²³.

Son yıllarda yayımlanan ve Ziya Nur Aksun tarafından yazılan *Osmanlı Tarihi* adlı eserde Emîr Timur için, ulemayı ve meşâyihî koruduğu, çeşitli Avrupa devletlerinin hükümdarlarını Osmanlılar aleyhine kıskırttığı, hatta Gibbons'tan naklen Fransa kralı VI. Charles'a ittifak teklifinde bulunduğu belirtilmektedir. Aksun devamla, Timur'un casusluk teşkilâtından çok iyi yararlandığını, fetih ve zaferlerinde askerî dehasından ziyade istihbarât ve propaganda faaliyetlerinin önemli rol oynadığını belirttikten sonra, Ankara Savaşı'nı Osmanlı tarihinin en felaketli sayfalarından biri olarak göstermekte, müsbet mânada ise Timur'un gâvur İzmir'i almasını ve kendisinden korkup kaçanların Rumeli'de Türk nüfusunu arttırmalarını ifade etmektedir²⁴.

Yine günümüz tarihçilerinden Prof. Dr. Mustafa Kafalı ise Timur'u ileri görüşlü, ağır başlı, cesur ve kahraman bir kumandan, büyük bir cihangir olarak nitelemektedir. Ancak Osmanlı Devleti'ne vurduğu darbenin sadece İstanbul'un fethini geciktirdiğini, zira Osmanlılar'ın kısa sürede toparlandıklarını; Altınordu Devleti'ne vurduğu darbenin müstakil Rus devletinin gelişmesine yaradığını; Delhi Sultanlığı'na vurduğu darbenin ise Hind müslümanlığının gelişmesini muvakkaten de olsa geciktirdiğini, ancak torunlarından Babür Şah'ın yıllar sonra dedesinin hatasını düzelttiğini belirtmektedir²⁵.

Son yıllarda yapılan çalışmalarda da Timur'un Büyük Selçuklular'ın ve İlhanlılar'ın vârisi olma iddiasıyla Anadolu'ya geldiği, Yıldırım'ın ise Selçuklular'ın mirasçısı sıfatıyla Anadolu birliğini kurma çabası içinde olduğu vurgulanmaktadır²⁶. Ayrıca, yarım asra yakın bir süre zarfında çok büyük bir alanı hakimiyet ve nüfuz sahası içine alan Timur'un faaliyetlerinin macera olarak görülmemesi, zira onun siyasî faaliyetlerine başladığı dönemde Asya'da bilhassa idarî alanda zengin bir birikimin bulunduğu belirtilmekte, onun planlı bir sefer politikasının bulunduğu, Ön-Asya seferinde Hama ve Humus'ta olduğu gibi, savaş öncesi kendisine itaat edenlerin ülke ve şehirlerini tahrip etmediği sonucuna varılmaya çalışılmaktadır²⁷.

²³ İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, 106-107, 143 vd.

²⁴ Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1994, I, 79-86.

²⁵ Mustafa Kafalı, "Timur", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul XII/1, 345-346.

²⁶ Halil İnalçık, "Bâyezid I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, V, 233.

²⁷ Hayrunnisa Alan, "Timur'un Sefer Politikası", *Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2 (Ocak 1995), 24 vd.